

A arte na primeira metade do século XX. As vangardas artísticas

Introdución

Se o século XIX supuxo unha época de fonda transformación do mundo, onde os arquetipos de beleza foron cuestionados e xordían novas formas de expresión artística, cara ao ano 1900 as posibilidades de seguir evolucionando semellaban esgotadas, e vai ter lugar unha verdadeira ruptura coa tradición creativa.

Compría reinventarse volvendo á raíz cultural máis pura e primitiva do ser humano, así como afondar na psicoloxía, para así poder plasmar os puntos de vista máis persoais dos autores. Os avances tecnolóxicos como o cine e a fotografía, xunto aos puntos sinalados con anterioridade, deron como resultado unha verdadeira revolución experimental que tambaleou por completo a definición de arte e que, a través das súas diferentes tendencias, vai abarcar as cinco primeiras décadas do século XX. Son as denominadas como vangardas artísticas.

As vangardas artísticas son os movementos da primeira metade do século XX que trastocaron as artes plásticas occidentais (pintura e escultura). Algúns destes movementos expresáronse tamén no deseño gráfico, industrial e arquitectónico. As vangardas foron experiencias grupais máis ou menos organizadas, nas cales os artistas subscribían unha mesma axenda estética e ideolóxica. Por iso, varios movementos tiveron o seu propio manifesto escrito. Todo se enmarcaba nunha época que, abrazada ao progreso científico e industrial, tamén quería que a arte “progresase”. Este impulso transformador respondeu en parte á violenta modernización do século XX, que contrastaba radicalmente co conservadurismo do academicismo artístico, aínda atado a cánones tradicionais. O xordimento das vangardas coincidiu co solapamento e superación dalgúns estilos superviventes do século anterior como o posimpresionismo, o simbolismo e o neoimpresionismo pero en xeral, a resposta dos artistas a todo este contexto foi moi diversa. Algunhas vangardas desconfiaban do progreso, outras o vían con entusiasmo, e tamén houbo as que simplemente evadiron a realidade. Vexamos cales son os movementos de vangarda coa súa data de aparición na seguinte liña temporal:

- Fovismo (1904)
- Expresionismo (1905)
- Cubismo (1906)
- Futurismo (1909)
- Abstracción lírica (1910).
- Constructivismo (1914)
- Suprematismo (1915)
- Dadaísmo (1916)
- Neoplasticismo (1917)
- Surrealismo (1924)

Características xerais das vangardas artísticas

As vangardas artísticas foron moi diversas, aínda que moitas delas colaboraron entre sí con liberdade. Todas compartían o mesmo espírito, a partir do cal é posible delimitar características comúns, tales como a rebeldía, o rupturismo, a liberdade de expresión, o interese por temas de actualidade e o rexeitamento da burguesía. Os principais puntos definitorios do vangardismo foron:

- Espírito de rebeldía con respecto á academia artística: os artistas consideraban que a arte “de sempre” estaba de costas aos novos tempos e á liberdade creativa.
- Cuestionamiento da imitación da natureza: para os novos artistas, o significado nas artes plásticas non estaba rexido polo parecido coa realidade nin co contido da escena. Por iso rebeláronse contra o principio de imitación da natureza na arte.
- Ruptura co ideal clásico de beleza: os vangardistas souberon atopar unha estética valiosa na fealdade e no grotesco.
- Exercicio da liberdade de expresión por medio da arte: os novos tempos preconizaban a liberdade expresiva, e a arte debía ser tribuna para ese exercicio de pensamento.
- Desexo de expresar os temas e preocupacións do suxeito contemporáneo: os dilemas do ser humano contemporáneo non aparecían na arte académica, así que os vangardistas déronlle representatividade.
- Rexeitamento da confiscación simbólica da arte por parte da burguesía: os vangardistas lamentaban que a arte se limitase a representar os intereses da clase máis adinerada.
- Carácter efímero: todas e cada unha das vangardas artísticas tiveron unha limitada duración, ante a aparición de sucesivos movementos máis innovadores.

A continuación ofrécovos un breve resumo de cada vangarda:

-Fovismo ou *fauvismo* (Francia, 1904-1908)

Propúxose liberar o instinto pictórico por medio da exaltación violenta da cor. Rexeitaba o racionalismo e o sentimentalismo, buscando a expresión máis “salvaxe” dos artistas. Os principais representantes deste estilo foron Henri Matisse, André Derain e Maurice de Vlaminck.

-Expresionismo (Alemania, 1905-1930)

Ten os seus antecedentes no simbolismo e no posimpresionismo de finais do século XIX. Este estilo é recoñecible polo uso de figuras oblicuas e angulosas, pola deformación das formas e polos temas existenciais (a morte, enfermidade, loucura, culpa e sexualidade). A visión crítica sobre a realidade e a conexión coa filosofía foi outra constante. Os pintores expresionistas máis famosos son Edvard Munch, Gustav Klimt e Franz Marc.

-Cubismo (Francia, 1906-1914 aproximadamente)

Foi un movemento sen manifesto propio, pero cun programa fundado en representar as cousas tal e como o cerebro as capta racionalmente. O cubismo analiza, descompón e sintetiza as figuras ata a xeometrización. Inspírase en Cézanne e nas culturas primitivas, innovando co *collage*. Os grandes nomes da arte cubista son Pablo Picasso, Georges Braque e Juan Gris.

-Futurismo (Italia, 1909)

Esta corrente naceu coa publicación do *manifesto futurista*, escrito polo poeta Filippo Marinetti. Veía con entusiasmo o triunfo da era das máquinas e da velocidade. Os elementos máis representados proviñan das industrias automovilística, aeronáutica e bélica. Celebraba a violencia, exaltaba o patriotismo e cría na guerra como un camiño para a depuración da humanidade. Por iso, a diferenza das demais vangardas, o futurismo foi próximo ao fascismo. Os seus representantes máis coñecidos foron Umberto Boccioni, Giacomo Balla e Carlo Carrà.

-Abstracción lírica (Rusia, 1910)

Foi o primeiro dos diferentes movementos pertencentes á arte abstracta. Rexeitaba por completo a figuración, dándolle todo o protagonismo á liña, á cor e á improvisación. A abstracción foi unha corrente que perdurou todo o século XX. Innovaron con técnicas como a pintura chorreada, rachada e as texturas rugosas. O primeiro expoñente da abstracción en pintura foi Vasili Kandinsky, a quen logo se sumaron Paul Klee e Robert Delaunay, na primeira xeración.

-Construtivismo (Rusia, 1914)

Derivado da arte abstracta, aplica principios da arquitectura, do deseño e da xeometría, prescindindo da ornamentación e empregando materiais simples. Representa a fe nun cambio histórico e estaba comprometido coa construción do progreso, propio da nova era industrial. O triunfo da Revolución rusa e o nacemento da URSS déronlle un gran empuxe. Algúns artistas construtivistas foron El Lissitzky, Vladimir Tatlin e Aleksandr Ródchenko.

-Suprematismo (Rusia, 1915)

Pouco despois do construtivismo aparece o suprematismo, postulado a través do manifesto suprematista escrito por Kazimir Malévich e considerado como unha arte moi intelectual. A diferenza do primeiro, o suprematismo só se interesa pola xeometría plana, desbotando a profundidade e o espazo. Tampouco lle interesaba o discurso social, polo que foi proscrito cando se fundou a Unión Soviética. Os suprematistas principais foron, máis aló do propio Malévich, Olga Rozanova e Liubov Popova.

-Dadaísmo (Suiza, 1916)

Este estilo nace durante a I Guerra Mundial, e faino fronte ao desencanto do racionalismo, do progreso e do “éxito” occidental, incapaz de evitar o belicismo. Consideróuse unha anti-arte, oposto ós burgueses, exaltando o absurdo, empregando a fotomontaxe e cun

carácter provocador. Entre os seus representantes debemos mencionar a Marcel Duchamp, Jean Arp e Man Ray.

-Neoplasticismo (Países Baixos, 1917)

Coñecido como *De Stijl* -nome da revista do movemento-. Quería prescindir da palabra, á que crían baleira e incapaz de transformar a sociedade. Entre as principais características do neoplasticismo destacan a xeometría plana, as liñas perpendiculares e o uso de cores primarias. Os seus principais expoñentes son Piet Mondrian e Theo Van Doesburg.

-Surrealismo (Francia, 1924)

É seguramente a vangarda máis coñecida e valorada. Creóuna André Breton no periodo de entreguerras, baseada na psicanálise. O seu principio creativo é o automatismo, con elementos incongruentes, oníricos e inverosímiles. Empregas todas as técnicas vangardistas innovadoras e introduce outras como a calcomanía. Entre os seus artistas máis influíntes podemos mencionar a Marx Ernst, René Magritte, Salvador Dalí e Joan Miró.

A influencia das vangardas:

Todos os artistas do século XX querían revolucionar as artes, pero non tiveron o mesmo punto de partida. Mais as vangardas foron as que abriron o camino, promovendo o cambio de curso da historia da arte e levándoa aos seus límites. Foi tal a revitalización da escena artística e a accesibilidade popular que outorgaron, que inspiraron unha cultura da innovación e da orixinalidade hoxe por hoxe presente na cultura visual de todos nós.